

LOCKE – ASSAIG SOBRE L'ENTENIMENT HUMÀ. COMENTARI DE TEXT

«Pel que fa a saber si existeix algun principi moral en què tothom estigui d'acord, apel·lo a qualsevol que estigui una mica versat en la història de la humanitat i que hagi mirat més enllà de la punta del seu nas. ¿On es troba aquesta veritat pràctica acceptada universalment sense cap dubte ni cap problema, com hauria de ser-ho una veritat innata? La justícia i el respecte pels contractes semblen posar d'acord el més gran nombre; és un principi que sembla penetrar fins i tot en els cataus dels bandolers de camí ral, i en les bandes dels malfactors més brutals; i els que més lluny han anat en l'abandonament de llur humanitat respecten la fidelitat i la justícia entre ells. Reconec que els qui se situen fora de la llei la respecten entre ells; però aquestes regles no són respectades com a lleis naturals innates: s'apliquen com a regles útils en la seva comunitat; i no es pot concebre que qui actua correctament amb els seus còmplices, però al mateix temps roba i assassina la primera persona decent que troba, abrasi la justícia com un principi pràctic.

La justícia i la veritat són els vincles elementals de tota societat; fins i tot els fora de la llei i els lladregots que han trencat amb el món han de guardar les lleis de l'equitat, sense les quals no podrien viure junts. Però: qui sostindria que els qui viuen del frau i de la rapinya tenen principis innats de veritat i de justícia, que accepten i reconeixen?».

LOCKE : Assaig sobre l'enteniment humà. Llibre I, cap. 2, § 2.

- 1.-** Expliqueu (1.1) la tesi central del text i mostreu (1.2) les etapes de la seva argumentació.
- 2.-** Preciseu les tesis sobre la llibertat a les quals s'oposa Locke en aquest text.
- 3.-** Compara l'exemple de l'actuació de lladre de camí ral que apareix en aquest text amb el mateix exemple tal com el presenta Kant i posa'l en relació amb l'utilitarisme.

Nota: Les dues primeres preguntes corresponen a l'examen del batxillerat francès equivalent a la selectivitat, any 2009.

RESPOSTA.

1.1.- Tesi central del text

La tesi central és la de la relativitat dels valors. No hi ha valors universals innats, tot i que ho pugui semblar, sinó tan sols valors útils, profitosos per a un individu o un grup. Si aspirem a compartir amb els altres humans els mateixos valors i les mateixes representacions, descobrirem que varien d'uns individus a altres, segons les seves circumstàncies, els seus interessos o la seva educació. Sembla, doncs, que no existeix una moral universal, no hi ha, en paraules de Locke «algun principi moral en què tothom estigui d'acord».

1.2.- Etapes de l'argumentació.

El text planteja el tema de l'existència de principis morals en dos temps. Al principi sembla que digui que hi ha valors universals. Fins i tot «el bandolers de camí ral», sembla que estiguin d'acord en algunes regles com ara «la justícia i el respecte pels contractes». En conseqüència semblaria que es pot considerar ambdós principis com a base per a establir un consens sobre la universalitat de les regles morals. Tanmateix, en un segon moment, presenta el que sembla ser un principi de negació de la seva pròpia tesi. El text nega que hi hagi principis morals universals. Els malfactors segueixen les regles per interès o per necessitat, no per acord moral.

.- Primera etapa de l'argumentació: va de l'inici a «la justícia entre ells».

Aquí Locke planteja el problema; sembla que «qualsevol (...) una mica versat en la història de la humanitat» hi ha una «veritat pràctica universalment acceptada». Sembla que tothom estaria d'acord en què hi ha universalitat de principis morals, almenys pel que fa a «la justícia i el respecte al contractes». Aquests principis serien innats, fins i tot entre els lladregots.

.- Segona etapa de l'argumentació: va de «reconec que els qui se situen fora de la llei» fins al final. Aquí queda clar que per a Locke, els bandolers de camí ral no segueixen «regles naturals innates», sinó «regles útils». La moral consistiria tan sols en un conjunt de convencions adoptades en una societat qualsevol per tal que aquesta societat sigui viable.

2.- Preciseu les tesis sobre la llibertat a les quals s'oposa Locke en aquest text.

Aquí Locke fa bàsicament tres grans afirmacions:

1.- Nega la tesi de l'existència de principis morals universals i innats. No hi ha «veritats pràctiques acceptades universalment sense cap dubte ni problema». Les hipòtesis de caire platònic i cartesià són, doncs, incorrectes.

2.- Presenta la tesi segons la qual els principis morals són de caire utilitari, tesi que a finals del segle 18 i a principis del segle 19 defensarà l'utilitarisme de Bentham i Mill. La lleialtat dels malfactors els resulta «útil» en la seva comunitat. El malfactor és lleial perquè actua en interès propi, no perquè senti espontàniament la necessitat i la justícia de ser lleial. Si la veritat es reconeix perquè és compartida i consensual, no hi ha veritat pràctica en l'àmbit moral en la mesura que els principis morals varien en funció de les cultures i àdhuc dels individus.

3.- Intueix una tesi que després desenvoluparà Kant: actuar correctament, en el sentit d'actuar conforme als interessos de la meva comunitat, (en el sentit convencional, que tothom entén), no és, però, ser just. La característica que diferencia la lleialtat dels malfactors de la moralitat és el seu particularisme. Resulta absurd suposar que el lladregot que respecta els seus còmplices però roba i mata tothom qui pot sigui capaç de respectar principis morals. Si només respecto els principis morals en certes situacions o amb certes persones, és difícil que dir que sigui moral.

3.- Compara l'exemple de l'actuació de lladre de camí ral que apareix en aquest text amb el mateix exemple tal com el presenta Kant i posa'l en relació amb l'utilitarisme.

Aquest exemple va ser reprès per Kant als «Fonaments de la metafísica dels costums». L'argumentació de Kant és, però diferent: certament, el malfactor té necessitat de regles per tal de viure amb la seva comunitat perquè li resulten útils. Però, d'altra banda, reconeixerà que tant el lladre com el mentider, fins i tot si no segueixen les regles morals, les reconeixen com a tals. El mentider no voldria viure en una comunitat de mentiders perquè sap que, en tal cas, no podria treure profit de les seves mentides. Qui fa una falsa promesa (per exemple enganyar un amic demanant-li que li presti diners sense tenir intenció de tornar-los-hi), sap que si tothom actués així, l'amic se li'n riuria directament quan li demanés diners.

Segons Kant, la llei moral és al menys potencialment universal en la mesura que fins i tot qui no la compleix reconeix que no pot universalitzar la seva conducta. Així, segons Kant, el principi que consisteix a preguntar-se si una acció pot ser «erigida en llei universal de la voluntat» per jutjar sobre el bé i el mal em permet pensar el que Locke, en el text que estem comentant, anomenava «una veritat pràctica acceptada universalment sense cap dubte ni cap problema». Hi ha, doncs, segons Kant, veritats morals universals i innates. Els principis morals els trobo al meu interior, sense necessitat d'observar les conseqüències dels meus actes, ni de fer apel·lació a cap element extern a la meva consciència.

Per tal de fer el pas de la posició de Locke a la de Kant, hi ha un autor fonamental i que Kant coneix bé: Rousseau que tant a l'«Emili» com en el «Segon discurs» afirma que hi ha una font innata de la moralitat, la veu interior de la consciència que parla en nosaltres. Aquesta «immortal i celeste veu» la posseïm tots; però Rousseau es troba amb un problema que no pot resoldre: si tots tenim consciència moral: ¿per què no l'exercim? El filòsof de Ginebra ho va resoldre afirmant que els humans som espontàniament morals però hem esdevingut immorals a causa de la història, de l'existència de la propietat privada i de l'egoisme que ha produït la suposada civilització. Per això mateix, Kant dirà mai podem estar absolutament segurs de complir amb el nostre deure. També Nietzsche a «Humà, massa humà» dubtarà que existeixi una moral pura i desinteressada.

L'exemple proposat per Locke és fàcil de copsar: és senzill adonar-se que el bandoler de camí ral no és moral, àdhuc si respecta els seus còmplices. Però: ¿significa això que la moral ha de ser pura i desinteressada? A «Utilitarisme», Mill observa que, d'una o altra manera, sempre anomenem 'bé' el que ens és útil i 'mal' al que ens resulta noïble. Però una altra manera de resoldre el problema de Locke és considerar que el bé ha de ser allò que resulta profitós per a la felicitat de tots o del més gran nombre. És a dir, que si no trobem cap moral universal és potser perquè busquem principis desinteressats que siguin reconeguts i admesos per tothom. L'acció del lladregot no seria immoral només per no poder ser universalitzable, sinó per no respectar la regla del màxim bé per al màxim nombre.